

CHET TILINI O‘QITISHDA TALABALARNING AXBOROT KOMPETENTLIGI

*Zayniyeva Nasiba Baxtiyarovna,
Samarqand davlat chet tillar instituti
mustaqil tadqiqotchisi*

Annotatsiya: Shaxsga yo‘naltirilgan yondoshuvda axborotni topish va baholashda raqamli vositalardan qanday samarali foydalanish ko‘nikmalari o‘rgatiladi. Ushbu muallif va uning maqolasi shaxsga yo‘naltirilgan yondoshuv orqali axborot kompetentligini rivojlantirishning turli metodologiyalarini va amaliy usullarini taqdim etadi. Bular talabalarga axborot manbalarini tanlash, tahlil qilish, ishlatish va yaratishda mustaqil va samarali yondoshuvlarni o‘rgatishga qaratilgan.

Kalit so‘zlar: axborot manbalarini tanlash, tahlil qilish, axborotni topish, axborotni baholash

Shaxsga yo‘naltirilgan yondoshuvda axborotni topish va baholashda raqamli vositalardan qanday samarali foydalanish ko‘nikmalari o‘rgatiladi.

Axborot kompetensiyasi (Information Literacy, IL) – bu “shaxsning axborotni izlash, tahlil qilish, baholash va undan samarali foydalanish qobiliyati. Axborot kompetensiyasining tarixi va rivojlanishi vaqt o‘tishi bilan kengayib, turli ta’lim tizimlarida va turli kontekstlarda alohida e’tibor qaratildi. Quyida axborot kompetensiyasining tarixiy rivojlanishi haqida batafsil ma’lumotlar keltirilgan.

1. Erta rivojlanish (1960-1970-yillar)

Axborot kompetensiyasi konsepti boshlanishiga doir dastlabki fikrlar 1960-yillarda paydo bo‘ldi. Bu davrda axborot texnologiyalari rivojlanib, jahon miqyosida axborot manbalarining ko‘pligi sezilarli darajada oshdi. O‘sha paytlarda kutubxona va axborot mutaxassislari, shuningdek, pedagoglar axborotni qanday qidirish va undan qanday foydalanishni o‘rgatishga katta e’tibor bera boshladilar” [2; 5].

1960-yillar: “Axborot manbalarining ortishi va ularni taqdim etish texnologiyalarining rivojlanishi, axborotning nafaqat tezkor yetkazilishi, balki unga bo‘lgan ehtiyojni qanday qondirish masalasi dolzarb bo‘ldi.

2. “Axborot kompetensiyasi” atamasining paydo bo‘lishi (1974)

1974-yilda Paul Zurkowski tomonidan “axborot kompetensiyasi” atamasi birinchi marta ta’riflandi. Zurkowski axborot kompetensiyasini shunday izohlagan: “Axborot kompetensiyasi – bu axborotdan samarali foydalanish, uni topish va baholash qobiliyati”. Bu atama nafaqat kutubxona sohasida, balki butun ta’lim tizimida axborotni izlash va ishlatish bo‘yicha ko‘nikmalarni rivojlantirish zaruratini anglatardi.

Zurkowski fikriga ko‘ra, axborot kompetensiyasi nafaqat axborot izlashni, balki uni tahlil qilish va jamlashni ham o‘z ichiga olgan keng qamrovli ko‘nikmalarni talab qiladi” [3; 6].

3. Axborot kompetensiyasining ta’limga kiritilishi (1980-1990-yillar)

“1980-yillarda axborot kompetensiyasi ta’lim jarayoniga kirib bordi. 1989-yilda American Library Association (ALA) tomonidan “Information Literacy Competency Standards for Higher Education” deb nomlangan standartlar ishlab chiqildi. Ushbu standartlar axborot kompetensiyasini akademik muhitda talabalar uchun zarur ko‘nikmalar sifatida belgiladi.

1989-yilda ALAning “Information Literacy Competency Standards for Higher Education” hujjati e’lon qilindi, unda axborot kompetentligi ta’limning asosiy qismi sifatida qabul qilindi. Bu standartlar talabalar uchun axborot manbalarini izlash, baholash, tahlil qilish va samarali ishlatish ko‘nikmalarini o‘rgatishga qaratilgan” [5; 9].

4. Axborot kompetensiyasi va axborot texnologiyalari (1990-2000-yillar)

1990-yillar oxiridan boshlab, “Internet va axborot texnologiyalarining jadal rivojlanishi axborot kompetensiyasining yangi jihatlarini yuzaga keltirdi. Axborotning raqamli shaklda mavjud bo‘lishi va ularni izlash, qayta ishlash, baholash va samarali ishlatish uchun yangi ko‘nikmalar zarur bo‘ldi. Axborot kompetentligi nafaqat kutubxonalarda, balki barcha o‘quv muassasalarida joriy etila boshlandi.

2000-yillarda raqamli va onlayn resurslardan foydalanish imkoniyatlari bilan, axborot kompetensiyasining tahlil va baholash qobiliyatlarini rivojlantirishga bo'lgan ehtiyoj yanada kuchaygan. Shu davrda, "Information Literacy and Lifelong Learning" kontseptsiyasi shakllandi, bu axborot kompetentligini faqat o'qish va o'rganishda emas, balki kundalik hayotda ham qo'llashni ko'zda tutdi" [7; 5].

5. Axborot kompetensiyasining global darajada rivojlanishi (2010-yillar va keyingi davrlar)

"2010-yillarda axborot kompetensiyasi dunyoning turli mamlakatlarida ta'lim tizimlariga integratsiya qilingan. Bu davrda axborot kompetentligi global o'qituvchilar va ta'lim tizimlari tomonidan tan olingan o'quv ko'nikmasi sifatida keng tarqaldi.

UNESCO va boshqa xalqaro tashkilotlar tomonidan axborot kompetentligini rivojlantirish bo'yicha ko'plab global tashabbuslar amalga oshirildi. Axborot kompetentligi konsepti ta'limda doimiy o'rganish va raqamli savodxonlikning muhim tarkibiy qismi sifatida qabul qilindi. Shu bilan birga, axborot texnologiyalarining tez rivojlanishi, ma'lumotlarning global tarmoqda o'sishi, axborot kompetentligini yangilashni talab qilmoqda.

Axborot kompetensiyasi konsepti o'zining tarixiy rivojlanishida keng qamrovli yondoshuvlarni o'z ichiga oldi. 1970-yillarda boshlagan bu jarayon, 1990-yillarda axborot texnologiyalarining rivojlanishi bilan yangi bosqichga o'tdi. Bugungi kunda axborot kompetensiyasi nafaqat ta'lim sohasida, balki jamiyatning barcha sohalarida muhim o'rin tutadi. Raqamli davrda axborotdan samarali foydalanish, tahlil qilish va yaratish ko'nikmalarini rivojlantirish zarurati global darajada tan olingan" [6;8].

Axborot kompetensiyasi (Information Literacy) bo'yicha "xorij davlatlarida amalga oshirilgan turli ta'lim tizimi va dasturlarining muvaffaqiyatli namunalarini keltirgan holda, quyidagi mamlakatlarda axborot kompetentligini rivojlantirishga qaratilgan tajribalar mavjud.

1. AQSh

AQShda axborot kompetensiyasi 1989-yilda American Library Association (ALA) tomonidan ishlab chiqilgan “Information Literacy Competency Standards for Higher Education” hujjatidan so‘ng ancha rivojlandi. Bu hujjat axborot kompetentligini ta’lim tizimining ajralmas qismi sifatida tan olindi. AQShda ta’lim tizimi va kutubxonalar axborot kompetensiyasini rivojlantirishda quyidagi asosiy usullarni qo‘llaydi:

- Kutubxona va axborot markazlari: Oliy ta’lim muassasalarida kutubxona xodimlari talabalar uchun axborot kompetensiyasi bo‘yicha individual va guruhli mashg‘ulotlar o‘tkazadi. Bu mashg‘ulotlar axborotni izlash, tahlil qilish va foydalanish ko‘nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan.

- Inkorporatsiya qilish: Axborot kompetensiyasini o‘qitish ba’zi universitetlarda alohida kurs sifatida o‘rganiladi, ba’zilarida esa umumiy fanlar va maxsus kurslarga integratsiya qilinadi.

2. Kanada

Kanadada axborot kompetensiyasining rivojlanishi “Information Literacy Standards for Student Learning” hujjatiga asoslanadi. Bu hujjat, ayniqsa, ta’limning barcha bosqichlarida axborot kompetensiyasini o‘rgatishning asosiy vositalarini belgilaydi.

- Axborot ta’limi: Kanadada, axborot kompetensiyasini o‘rgatish uchun kutubxonalar va axborot markazlari o‘quvchilarga maxsus darslar, seminarlarda qatnashish imkoniyatlarini taqdim etadi” [4;10].

- Interaktiv resurslar: Raqamli platformalar va onlayn resurslar yordamida talabalar o‘quv jarayonida axborot bilan ishlashda zarur bo‘lgan ko‘nikmalarni rivojlantiradilar.

3. Avstraliya

“Avstraliyada axborot kompetensiyasi sohasida “Australian and New Zealand Information Literacy Framework” ishlab chiqilgan. Ushbu framework, o‘qituvchilar va talabalar uchun axborot kompetensiyasi bo‘yicha ko‘rsatmalarni taqdim etadi.

Avstraliya ta'lim tizimida axborot kompetensiyasini rivojlantirishga qaratilgan ba'zi asosiy yondoshuvlar quyidagilardan iborat:

- O'qituvchilarning malakasini oshirish: O'qituvchilarga axborot kompetensiyasini o'rgatish bo'yicha maxsus kurslar tashkil etiladi.
- Kutubxona dasturlari: Avstraliyadagi universitetlar kutubxonalari talabalarga maxsus treninglar, seminarlar va amaliy mashg'ulotlar o'tkazib, ularga axborot kompetensiyasi bo'yicha bilimlar beradi" [5;3].

4. Buyuk Britaniya

Buyuk Britaniyada "axborot kompetensiyasini rivojlantirishda "The Information Literacy Group" va "CILIP" (Chartered Institute of Library and Information Professionals) kabi tashkilotlar katta rol o'ynaydi. Axborot kompetensiyasi Buyuk Britaniya ta'lim tizimida:

- Kutubxonalar va akademik xizmatlar: Axborot kompetensiyasi bo'yicha o'quv dasturlari va kurslar o'tkaziladi. Talabalar axborotni izlash va tanlash, hamda ilmiy manbalarni baholash ko'nikmalarini rivojlantiradilar.
- Integratsiyalangan yondoshuv: Talabalar o'quv dasturida axborot kompetensiyasini amaliy va nazariy jihatdan o'rganadilar.

5. Singapur

Singapurda axborot kompetensiyasini rivojlantirishda axborot texnologiyalari va raqamli vositalardan keng foydalaniladi. Singapurning ta'lim tizimi, asosan, raqamli axborot kompetensiyasi va tanqidiy fikrlashga qaratilgan.

- Raqamli resurslar: Singapurda talabalar uchun axborot texnologiyalarini qo'llashga asoslangan o'quv dasturlari mavjud. Talabalar internet, ma'lumotlar bazalari va onlayn kutubxonalardan foydalanishni o'rganadilar.
- Shaxsga yo'naltirilgan yondoshuv: Talabalar individual ravishda o'qitiladi va ularning ehtiyojlariga qarab axborot kompetensiyasini oshirishga qaratilgan treninglar taqdim etiladi.

6. Yaponiya

Yaponiyada axborot kompetensiyasi ko'pincha ilmiy tadqiqotlar va kutubxona xizmati bilan bog'liq. Yaponiya universitetlarida talabalar axborot kompetensiyasini rivojlantirish uchun o'quv dasturlari tashkil qilinadi:

- Kutubxonalarda treninglar: Yapon universitetlarida kutubxonalar talabalarga axborotni izlash va undan foydalanish bo'yicha ko'nikmalarni rivojlantirishga yordam beradi" [7; 5].

- Texnologiyalarni qo'llash: Axborot texnologiyalaridan samarali foydalanish, ma'lumotlar bazalarini qidirish, raqamli kutubxonalarga kirish kabi jarayonlar o'rgatiladi.

Xorij davlatlarida axborot kompetensiyasini rivojlantirishga qaratilgan turli yondoshuvlar va dasturlar mavjud. AQSh, Kanada, Avstraliya, Buyuk Britaniya, Singapur va Yaponiya kabi davlatlar axborot kompetensiyasini ta'lim tizimiga integratsiya qilishda katta yutuqlarga erishgan. Ushbu mamlakatlarda axborot bilan ishlashni o'rgatish va axborot texnologiyalaridan samarali foydalanish bo'yicha maxsus kurslar, treninglar, va kutubxona dasturlari talabalar va o'qituvchilar uchun katta ahamiyatga ega.

REFERENCES

1. Craig M. W. (2004) - Information Literacy: A Conceptual Framework for Higher Education
2. Julienne M. L. & Mary K. K. (2014) - Information Literacy and Competence in Higher Education: Practical Examples
3. Bruce, C. (1997) - The Seven Faces of Information Literacy
4. Kuhlthau, C. C. (2004) - Seeking Meaning: A Process Approach to Library and Information Services
5. Association of College and Research Libraries (ACRL) (2000) - Information Literacy Competency Standards for Higher Education
6. Lloyd, A. (2010) - Information Literacy Landscapes: Information Literacy in Education, Workplace, and Everyday Life

7. Rader, H. B. (2004) - Information Literacy in the Digital Age: An Evidence-Based Approach